Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 290 (10887) | 1978 чылдың декабрь 19, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязы дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңына болуп эрткен. Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан.

Сессия Дээди Советтиң мандат комиссиязының даргазы депутат **Н. С. Бойдунуң** илеткелин дыннаан, мөчээн депутаттың орнунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тес-Хемниг 102 дугаар соңгулда округундан соңгуткан депутат **М. С.-Б. Арапчорнуң** бүрүн эргезин хүлээп көөр дугайында доктаалды хүлээп алган.

Сессияның хүн айтырыгларын болгаш оон ажылдаарының чурумун депутаттар бир үн-биле бадылаан.

Сессияның чугаалашкан айтырыглары:

1. Тыва АССР-ниң 1979 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайы база 1978 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайы.

2. 1979 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш 1977 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет болгаш эдырлар аайы-биле доктаамал комиссияларының эдеринчи илеткели.

3. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлу төлевилелиниң дугайы.

4. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

1979 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1978 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Күрплан комитединиң даргазы депутат **М. С. Салчак** кылган.

Дараазында 1979 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында база 1977 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң сан министри депутат **Б. К. Будегечиев** кылган.

Үстүнде айтырыгларың талазы-биле эдеринчи илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының өмүнээзинден план-бюджет талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат **М. К. Шыырап** кылган.

Үстүнде айтырыглар талазы-биле сессияга санал бергеннер болза: СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **К. А. Маспык-оол**, Кызылдың мебель фабриказында бригадир депутат **Т. И. Манова**, Тыва АССР-ниң культура министри депутат **М. С. Хомушку**, Бии-Хем райкүүском даргазы **М. К. Дамчай**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары депутат **Д. С. Данзын-оол**, республиканың садыг министри **Х. А. Салчак**, «Кара-Хаак» совхозта ногаа звенозунуң удуртукчузу депутат **Л. И. Немцова**, «Торгалыг» совхозта партком секретары депутат **В. Б. Бюрбю**, «Чаа орук» совхозта инек кадарчызы депутат **П. Б. Дандаа**.

Тыва АССР-ниң Күрплан комитединиң даргазы депутат **М. С. Салчак** түүнел сөс чугаалаан.

1979 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузун депутаттар бир үн-биле бадылаан. 1978 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында доктаал база бир үн-биле хүлээп алдынган.

Дараазында Тыва АССР-ниң сан министри депутат **Б. К. Будегечиев** түүнел сөс чугаалаан. 1979 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузун сессия бир эп-сеткилдиг хүлээп алган. 1977 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар дугайында доктаалды сессия хүлээп алган.

Сессия хүн чурумунуң дараазында айтырыын чугаалажырынче киргеш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин белеткээр талазы-биле комиссияның даргазы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **С. К. Красныйның** илеткелин дыннаан. Бо айтырыг талазы-биле Чөөп-Хемчик райкүүском даргазы депутат **Б. Б. Чюдюк**, Ак-Довурактың 42 дугаар тудуг эргелелиниң нормировщиги депутат **О. Л. Федорова**, профэвилелдериниң область чөвүлелиниң секретары **С. Д. Киров** олар санал берген.

Илеткелчи С. К. Красный допчу сөс чугаалаан сөолүнде «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Хоойлузун депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы депутат **Н. П. Фёдоров** кылган. Дээди Советтиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында доктаалды сессия хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязы ооң-биле бодунуң ажылын дооскан. Сессияның дугайында делгеренгей отчётту солуннуң дараазында номериге парлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы декабрь 17-де Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. П. Федоровтуң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

1979 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын база 1978 чылдың планының канчаар күүсеттинин турарын, 1979 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин база 1977 чылда бюджет күүселдезинин отчёдун баш удур көөр талазы-биле Тыва АССР-нин Дээди Совединин план-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының ажылының түпнелдериниң дугайында план-бюджет комиссиязының даргазы М. К. Шыырптың дыннадының Президиум дыннаан, комиссиялар дыка улуг ажылдарны кылганын. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге үстүнде айтырыглар талазы-биле киирер түпнелди белеткээнин демделээш, дыннадыгны медээ кылдыр хүлээп алган.

Доктаамал комиссияларның киирген сүмелериниң талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларның күүселдезиниң чоруп турарының дугайында бижимел-информацияларны доктаамал комиссияларга бир ай хуусаа иштинде киирерин республиканың Күрплан комитединге, министерстволарга, ведомстволарга болгаш Кызыл хооркүүскомга, райкүүскомнарга Президиум дааскан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында ол Хоойлуну белеткээр талазы-биле комиссияның даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары С. Х. Красныйның илеткелин дыннаан, Дээди Советтиң Президиумунуң комиссиясының үре-түпнелдиг ажылдаанын болгаш аңаа комиссияның кежигүннериниң, депутаттарның, активтериниң идепкейлиг киришкенин демделээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Хоойлунуң төлевилелин Дээди Советтиң онгу сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр киирерин Президиум доктааткан болгаш бо айтырыг талазы-биле илеткел кылырын Хоойлуну белеткээр талазы-биле комиссияның даргазы С. Х. Краснийга дааскан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязының хүн айтырыгларының болгаш ажылдаар чурумунуң дугайында санаалдарны Президиум чугаалажып көргеш, чогуур доктаалды хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралы

Бо чылдың декабрь 17-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал болгаш өске-даа комиссияларының каттышкан хуралы план-бюджет талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы М. К. Шыырптың даргалааны-биле болуп эрткен. Аңаа Тыва АССР-ниң 1978 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база республиканың 1977 чылда Күрүне бюджединиң канчаар күүсеттинин турарын адырлар аайы-биле доктаамал комиссияларының, аныяктар хөрөзиниң талазы-биле, хөрөженнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының талазы-биле, не болгаш чаштың камгалаар талазы-биле комиссияларның көргениниң түпнелдерин база Тыва АССР-ниң 1979 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин болгаш 1979 чылда Күрүне бюджединин төлевилелин баш удур чугаалажып көргениниң түпнелдерин үндүрген.

Планның болгаш бюджеттиң чогуур белүктерин болгаш чүүлдерин өөренип көргеш белеткел комиссияларының дыннадыгларын база түпнелдерин үк хуралга чугаалажып көргеш, план болгаш бюджет талазы-биле түпнелдерин комиссиялар бадылааш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының онгу сессиязынга бо талазы-биле эдеринчи илеткел кылырын план-бюджет талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы М. К. Шыырапка дааскан.

Доктаамал комиссиялар бо чылдың планының база эрткен чылдың бюджединиң күүселдезинде чамдык четпестерин чайладыр, келир чылдың планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирингге курлавырларны чөп ажыглаар талазы-биле чогуур сүмелерин министерстволарга, ведомстволарга, улус депутаттарының черчер Советтериниң күүскомнарынга киргилээн.

Доктаамал комиссияларның каттышкан хуралынга оларның кежигүннери идепкейлиг киржип, боттуг санал-оналдарны бергилээн. Хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң харысалгалыг ажылдакчылары, хамаарылгалыг министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары олурушкан.

БАШТАЙГЫ ТУРБИНАНЫ АЖЫЛДАТКАН

1963 чылдың күзүнүнде, буурул баштыг Саян дазның аар ийиниге, Карл кызаазынга чер шинчилекчидери ажылын доозуптары билек-ле, тудугжулар чедип келгеннер. Сентябрының 12-ниң хүнүнде олар хемниң оң талакы эриниге турар котлованның чалдаашкынын эгелей бергеннер. Ооң-биле Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу эгелеп, үзүксоксаал чокка чоруп келген. Ооң соонда тудугнуң төөгүзүнге уттундурбас хүннер: гидробелдирниң кол тудуунуң таваанга баштайгы бетонну кутканы, плотинаның тудуун эгелээни, Енисейниң уунун боору, баштайгы турбинаның Невада хоорайдан келгени... дээш, өске-даа болуушкуннар демделеттиңген.

Гидротудугжуларның хөй муң кижилиг коллективи бүгүн база бир опза болуушкунну демделээннер: төлевилелде көрдүнген он агрегаттарның баштайгызы ажылдап эгелээн болгаш «ЛЭП-500» электри шугуму-биле Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң бүдүрүлгелериче дамчыттынып эгелээн. Бо дээрге үүгле бистиң чуртта эвес, харын база бүгү делегейде эң улуг дээш электри станциязының төөгүзүнге уттундурбас хүн боолп артар. Енисей коммунизм тургузуушкунунга база бир, эң күчүлүг гидроэлектростанцияны берип, ооң эрге-ажыы дээш ажылдап эгелээн!

Бистиң чурттуң бежен ажыг станцияларының болгаш бичии улустарының төлөөлекчилери—янзы-бүрү профессияның тудугжулары, специалистери, механизаторлары Саян-дааның эдээнге база бир күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Оларның аразында Иркутскиниң, Братскиниң, Красноярскиниң ГЭС-терин тудушканнар-даа, комсомолчу путёвка-биле болгаш боттарының күзел-соруу-биле келгеннер-даа бар. Үүгле комсомолчу-аныяктарның бригадалары безин мында бежен ажып турар. Оларның иштинден он бир бригадалар Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының болгаш тайбың тургузукчу ажыл-иштиң сураглыг кижилериниң аттарын төлептин-биле эдилеп турарлар.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы турбиназының ажылдап эгелээни Тыва АССР-ге, ооң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдеринге онза улуг ужур-дузалыг. Кадыр-берт Саян сынарың ажылдыр Тываже ЛЭП-500-түң демир суургалары ажыр базын, ону дамчыштыр электри энергиязын чорударынга белеткеп турары билдиңгир.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназы 245 метр бедик боон, ону тударынга барык он миллион кубометр бетонну кудар. А плотина бир километр ажыг черге шойлун чоруткан болур. А бо чылдың октябрь айының эгезинге чедир үш миллион кубометр гидротехниктиг бетонну кутган. Ол кайы хире хемчээлдигил дээрзин билип алыр дизе, мындыг деннелге солун: 1970 чылдың октябрь айындан эгелээш, баштайгы миллион кубометрге чедир орук үш хире чыл үргүлчүлээн, а ийи дугаар миллионга чедир — бүдүн-чартык чыл негеттинген. Ынчаарга бо чылдың он на айларының иштинде үш дугаар миллион кубометр бетонну салып четтигинкей! 1978 чылдың август айы эңне үре-түүнелдиг болган; гидробелдирниң кол-кол тудугларынга 153 муң кубометр бетонну салган. Суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларының тудуунуң төөгүзүнге ындыг болуушкун бистиң чуртка болгаш даштыкыгадаа болуп көрбээн!

Амгы үүс чылдың ол эң улуг тудуун (Саян эдээнде ГЭС тудуун ынчаар адап турар) кылырынга бүгү чурт киржип турар деп дорту-биле чугаалап болур. Ооң тудугжулары боттарының соруктуг күш-ажылы-биле Төрээн чуртту өөртүп турар. Ында мурнакчы коллективтер, тус-тус кижилер дыка хой. Кол тудугнуң бирги эргелелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Михаил Лесниковтуң удуртканы участогунуң күш-ажылчы эдиштиннери бүгүн бүгү чуртта аддаргаан. Онгу беш чылдың он бир аңларының иштинде ооң бызаңчы бетончулары 402 муң кубометр хемчээлдиг бетонну салып, чыл даалгалын күүседипкен. Ол дээрге, гидротудугга эрткен чылын салдынган бүгү бетонның чартык кезин-дир. Ол-ла участоктан коммунист Михаил Мащенкога удурткан «Комсомольская правда» солун аттыг бригада база-ла шылгарацгай чедиштиннинг болган: ол чыл даалгазын адды муң кубометрге ажырып, 140 муң кубометр бетонну чыл эгезинден бээр салган.

Валерий Позняковтуң удуртканы Ю. Гагарин аттыг, Михаил Полторанның — Совет Эвилелиниң Маадыры, совет разведчик Кузнецов аттыг, Федор Горбацёвтуң Кубаның национал маадыры Эрнесто Че Гевара аттыг бригадалары база-ла социалистиг чарыштың бирги черин эзлээн.

Баштайгы агрегаттың кезектерин эптеп тургузарының ажылы шалыпчы өзу-биле кылдынгашын демделээр херек. Монтажчылар өзулуг күш-ажылчы чогаадыкчы чоруун көргүскеннер. Генераторнуң статорун мооң мурнундагы станцияларга ышкаш, заводка эвес, а шуут-ла тудуг черинге эптээн. Ол нарын болгаш берге ажылды Ленинградтың «Электросила» каттыжыышкынының специалистери болгаш ажылчыннары төлевилел өзугаар чогуур хуусаазындан эрте кылып доосканнар. Херектиг ужуру болза статорнуң 600 тонна аар деңнелиг бүгү-ле кезектерин заводка эптээш, Саян-Шушенск тудуунга кандыг-даа транспорт-биле эккеп шыдаттынмас турганында болган. Ынчангаш ону заводка эвес, а кезектеп эккелгеш, шуут-ла тудуг черинге эптээр деп шиитпирлээн турган.

Бүгүн ол агрегат ажылдап эгелээн! Енисейниң суу 60 метр бедиктен шурап баткаш, генераторну ажылдадыр, дугуйнуң дендиг улуг хүртүлерин тырыккылап эгелээн.

Бо чылдың октябрьның ийиниг хүнүнде Евгений Чечильдиң гидромонтажчылар бригадазы плотинаның кыдыындан Енисейниң суунуң агын бадын чыткан хаалгазын кылын демир эжик-биле дуглаппкан болгаш кылымал далай тереңнеп, суг хоолбээ тургустунун эгелээн. Бо хүннерде хоолбектиң тереңи чеден метр чедип турар. Ол—баштайгы агрегаттың ажылдаарынга четчир деңнел-дир. Саян далайы долузу-биле тургустунганда ооң суунуң хемчээли 31,3 миллиард кубометр болур. Ол болза Красноярскиниң далайындан барык ийи катап хой-дур.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегады ажыглалда кирген. Онгу беш чылдың тончуузунге чедир ооң беш агрегаттары Сибирниң хоорайларынга, суурларынга, үлестүр бүдүрүлге черлериниң чиик ортектиг энергиязын бере бээр. А гидротудугжуларның мурнунда кажаттызындан-даа харыысалгалыг, улуг сорулгалар салдынган. Бир эвес бо чылын 1.450 муң кубометр бетонну кудар даалгалыг болза, олар келир чылын 1.800 муң кубометрни салыр ужурлуг. Часкы үерлээшкиге чедир плотинаны ам-даа 25 метр бедидир тудар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегадының ажылдап эгелээни гидротудугжуларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиштиннерже сорук киргип турар.

И. КУЛЕШОВ,
«Огни Саян» солуннуң ажылдакчызы.

Делегейде суг күжү-биле ажылдаар эң улуг гидростанцияларның бирээзи—Саян-Шушенск ГЭС-тиң бирги агрегады бөгүн ажылдап эгелээн.

Сибирьниң хемнеринге гидроэлектростанцияларның белүүн тудары амгы үеде колдуунда дооступ турар. Делегейде эң күштүглерниң бирээзи Саян-Шушенск ГЭС-тиң бирги агрегады бөгүн ажылдап эгелээн. Ооң плотиназының бедии—245 метр, узуну — 1 км ажыг. Енисейниң 200 ажыг метр бедиктен шурап баткан суу ажылчын 10 турбиналарның бирээзин-не 640 муң киловатт күчүлүг кылдыр ажылдадыптар. 30 чылдарда бистиң чуртувустуң эң улуг күчүлүг ДнепроГЭС-тиң күчүзү Саян-Шушенск ГЭС-тиң 10 турбиналарының үүгле чаңгызының күжүнге деңдир.

СИБИРЬНИҢ КҮЧҮЛҮГ ЭНЕРГЕТИКАЗЫ

Онгу беш чылдың дөртку чылы — 1979 чылдың бүдүүзүнде, делегейниң эң улуг гидростанцияларының бирээзи 6,4 миллион киловатт күштүг Саян-Шушенск ГЭС баштайгы үлетнүр тогун берип эгелээн.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң мурнунда үеде специалистерниң мурнунга ындыг улуг, белен эвес сорулгаларны салган чаңгыс-даа станция совет гидроэнергетиканың төөгүзүнге турбаан. Ол сорулгаларны боттандырары «делегейге бирде дугаарында» деп состербиле холбашкан. А гидробелдирни тудуп тургузарынга холбашкан 100 ажыг чогаадылга херечилелдерин авторларга тывысканы—ооң хереченин.

«Гидропроект» институттуң Ленинградта салбыры—гидробелдирдер төлевилелиниң талазы-биле бистиң чуртувуста эң улуг организацияларының бирээзи. Ол коллективтиң төлевилели-биле 60 чыгыы гидроэлектростанциялар туттунган. Оларның аразында совет гидроэнергетиканың баштайгызы Волхов ГЭС, 6 миллион киловатт күчүлүг, ССРЭ-де эң улуг Красноярск ГЭС база бар.

Сибирьниң хемнерин специалистерниң сонуургал турары таварылга эвес. Үүгле дээрге, Совет Эвилелиниң бүгү гидроэнергия курлавырларының 60 хуузу аңаа хамааржыр.

— Саян-Шушенск ГЭС-те ышкаш, бетондан кылган ындыг улуг тудуг кажан-даа кылдынмаан. Үүгле дээрге ынчан, бөгүнгү совет гидротудугжуларның шиитпирлеп турары ышкаш ындыг сорулгалар салдынмаан турган—деп, төлевилелдиң кол инженери Александр Ефименко чугаалады.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң ады безин совет кижилерге ханы уткалыг. Эрткен үүс чылдың 3 чылын хаанныг эрге-чагырганың шолулгеанинге В. И. Ленинниң эрттиргени Шушенскиден каш-да он километрде ол туттунган.

Юрий ШИНТИКОВ,
ПМА-ның корр.

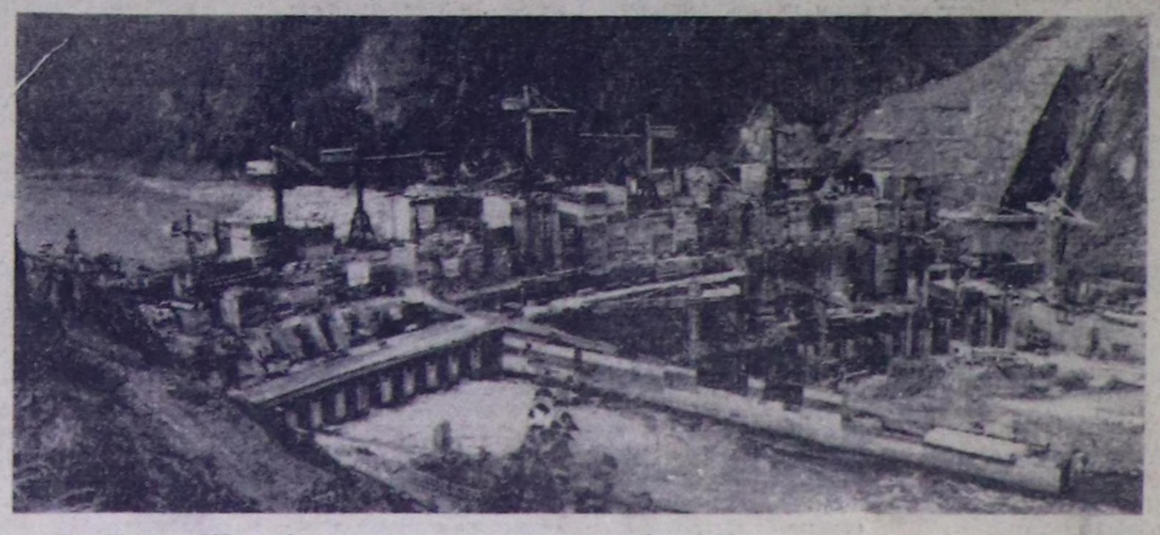

Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегадын ажылдадырының бүдүүзүнде.

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Бо чылдың октябрь айының иннги чартыында Кызылга партияның XXV съездиаиниң негелделеринге дүүштүр мөзү-шынар кижизидилгеанниң дугаймда айтырыгларны чугаалажып көөр талазы-биле конференция болуп эрткен. Ол конференцияга болган тематиктиг дыңнадыгларның чамдыызын парлап эгеледи-бис.

Мооң адаанда Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң директору Ш. Д. ООРЖАКТЫҢ конференцияга кылган дыңнадыын парладывыс.

Бистің совхозувустуң партком ажылчы чоннарының мөзү-шынар кижизидилгеанн күштелдирер дээш чамдык ажылдарны боттандырып чорудуп турар. Бо ажыл план өзугаар чоруттунуп келген. Партком, дирекция хөй-иннти организациялары-биле кады тургускан кижизидилге ажылының планында ажыл-агыйның онзагай байдалдарын болгаш өске-даа бүгү чүүлдерни өөренип көрген. Ажылчы чоннарның идей-политиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгеанн күштелдирери, массалыг мергежилдің кадрларын белеткээри, күш-ажылга коллективтерниң ролюн бедидери, социалистиг чарыштың дээштинн чедип алыры, пенсионерларның күш-ажылын таарыштыр ажыглаары, школаларның бүдүрүлге өөредилгези дээш оон-даа өске айтырыгларны партбюроюн, дирекцияның чөвүлел хуралдарында доктаамал чугаалажып келген бис.

Совхоз ажылчыннарының амыдыралының культуразын бедидер, оларның бедик бүдүрүвүүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш бистің ол чорудуп келген хемчегларивис чамдык эки түңнелдерин берип эгелээн. Кижизидилге ажылын боттандырарда чүүк-даа мурнунда күш-ажылчы коллективтерниң күжүнге даянып турар бис. Тус-тус фермаларның, бригадаларның, бүдүрүлге участоктарының ролюн бедидер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар бис. Совхоз бүдүрүлгезинде күш-ажылчы коллективтерни эде тургузар, четчеларр, оларга партия, комсомол кежигүннериниң күжүн таарыштыр тургузар хемчеглерже кичээнгейни күштелдирген бис. Хамыктың мурнунда кижилериниң бедик бүдүрүвүүлүг ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей салдынып турар. Ыйчангаш фермалар, хойжу коданнар тептеринге кызыл-булуңнарны көрүштүг кылдыр дерип тургускан. Кижизидилге ажылынга хамаарышкан хемчегларни аңаа эрттирери бисте чаңчыл апарган. Күш-ажылчы коллективтің ажыл, амыдыралынга кижи бүрүзүнүң киришкен турарын чедип алыры кижизидилге ажылынга чугаа чүүл ол дээрзин бүзүреп көрдүвүс.

Маңаа хамаарыштыр бир чижекти чугаалаксадым. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылырда, ферма азы бригада кежигүнерин шуптузун киириштирип турар бис. Тус-тус кижилериң алган хүлээлгелерин иннтидештирип, каттыштырган, коллективтің иннти хүлээлгеанн ажылдап кылып турар. Ооң түңнелин айлар аайы-биле үндүрерде база-ла коллективтің кежигүннерин киириштиргеш, канчаар ажылдаанын тодарадып үндүрүп турар. Хуралга олурушкан кижилер боттарының болгаш эш-өөрүңүң алган хүлээлгелериниң канчаар күүсеттиниң турарын, ажылда бар чедер-четпестерниң дугайын ажыт-чажыт чокка чугаалажып көөр. Ыйчангаш иннти коллектив эш-өөрүңүң мурнунга кижи бүрүзүнүң хөй-иннти ажылынга киржилгезин, өг-бүледе байдалын, чурум-сагылгазын, уругларының өөредилгеанн дээш, оондаа өске чүүлдерни барымдаалап турар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгеанге күш-ажылчы коллективтің садары улуг. Бистер ону барымдаалап көргеш, салбыр, ферма, бригада коллективтериниң ролюн бедидеринге дузалаар бүгү-ле хемчегларни ажыглап турар бис. Чүүү-даа мурнунда күш-ажылчы коллективтерни кижилериниң аажы-чаңын, чаңгыс коллективке таарыштыр ажылдаар азы ажылдап шыдавас байдалдарын өөренип көрүп турган чаарткан. Оларда коммунистерниң, комсомолчуларның күжүн таарыштыр тургускан. Ол коллективтериниң аразында социалистиг чарышты организастаары-биле чергелештир оларның удуртукчуларының отчёдун өй-өйлеп чон мурнунга ап турарын чурумчуткан. Олар коллективтің кежигүннериниң алган хүлээлгелериниң канчаар күүсеттиниң турарының дугайын ажылчы чоннарның мурнунга чугаалап берип турар.

Ындыг кежээлер чүгле удуртукчунуң илеткели-биле кызыгаарлаттынмас. Ол өдүн берип турар коллективтің ажыл, амыдыралының дугайын көргүскен плакаттарны, диаграммаларны хурал болган черге делген көргүзүп, концерт болгаш массалыг оюнларны организастаар бис. Чон мурнунга отчёт кылыры чүгле иннти коллективтиң, оон удуртукчузунуң хөрээ эвес деп чүвени өөренип көргеш, ук коллективтің кежигүннериниң аразында хуралга шоолуг олурушпас, санал-онаал бербес, алыс бүдүжүнден оожум, чугаа-соот чок кижилерни коллективтің, хөй-иннтиниң ажылынга хаараалдың база кижизидилге-даа айтырыгларын шиитпирлээринге хөй-иннти организацияларын калбаа-биле киириштирип турар бис. Бир чижектен чугаалап көрейн. Совхоз удуртукчулары эртениң-не ажыл хуваалдазы разнарядка хуралын эрттирип турар болгай. Бистер ол хуралдарга специалистер, бүдүрүлге удуртукчуларындан аңгыда, хөрээженнер чөвүлелиниң даргазын, дружина командирин, өске-даа хөй-иннти организацияларының ажылдакчыларын олуруштуруп турар бис. Ол хуралга баштай эрткен хүннүң байдалын, чүү болганын анализтеп көрүп, чоокку хүннерде кылыр ажылывысты дугуржуп ап турар бис. Хөй-иннти организацияларының төлөлекчилериниң ол хуралга олуржуру чугаа—совхозтуң ажыл-хөрээн, оон мурнунда турар сорулгаларны олар оон билип алыр-ла болгай.

Мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды мындыг янзылыг организастаанывыс чамдык эки чүүлдерни берген. Сөөлгү үш чылдарның дургузунда кемхерек үүлгедир чоруктарның саны 2 катап, автомашинага өзал-өйдак болур чоруктарның саны 3 катап кызырылган. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң быжыкланын, кижилериң хууда харысалгазының бедеэнин бо чижектер бадыткан турар.

Совхозтуң ажыл-агыйының иннти байдалы-даа эжижээн. 1975 чылдан бээр совхозка продукция бүдүрериниң хемчээли 59,5 хуу, а бараанныг продукция бүдүрери 2 катап көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 52,4 хуу, а ажылчыннарның ажыл төлевири чылда ортумаа-биле 8,9 хуу өскүп турар. Совхоз көдээ ажыл-агый продуктуларының көл хевирлерин бүдүрер болгаш күрүвеге садар талазы-биле планныг опаалдаларын чыл санында күүседип турар.

Ш. ООРЖАК,
«Шекпээр» совхозтуң директору.

Комплекстиг кижизидилге

«Бройлер куш ажылын бүрүн хөгжүдери чижектиг ындыг курлаарны аңгалаары чугула». (СӨКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунда Л. И. Брежневтиң чугаалыындан).

БРОЙЛЕРЛЕР ФАБРИКАЗЫ

КРЫМ ОБЛАЗЫ. Бистің чуртувуска бройлерни үлетпүр үндезини-биле өстүрериниң эге баштайгы ажыл-агыйы—куш ажылының талазы-биле Украинаның эртем-шинчилел институдунуң дуржулга ажыл-агыйы — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Ф. Э. Дзержинский аттыг совхоз болур. Чыл санында аңаа зът бүдүрерин 5240 тонна чедирген.

Бройлерлерни өстүрер технология талазы-биле эртемденнерниң хөй саналдарын хынаарын база бүдүрүлгеге шиңгээдирин Ф. Э. Дзержинский аттыг совхозта боттандырып турар. Амгы үеде төрүүр дагааларны болгаш бройлер дагаа ооларын илеткалар аайы-биле өстүреринің аргазын шенеп турар. Ындыг дериг-хереклелер шелдүң единица бүрүзүнге онааштыр куштарны ийи катап хойну өстүрер арганы берип турар. Куштарны азыраарының байдалы эжижиир, куш зъди бүдүрери көвүдээр. Эрги технология өзугаар дербелчин метр черден 22 кг зът ап турган болза ам 55 килограммны алыр.

Клетка дериг-хереклелериниң бир комплектизин ажыглааш, чылда 38500 рубль камналганы алырын санаан.

ЧУРУКТА: бригадир Вера Королева бройлерлерни деңзилеп тур.

А. ОБУХОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОҢГУКЧУЛАРГА ЧЕДИРЕР МЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Тыва АССР-ден депутаттары бистер улуг Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарындан келген депутаттар-биле кады, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязына кириштеш, келдивис. Сессияга чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын—1979 чылда ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1979 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин, ССРЭ хамаатызы болурунуң дугайында Хоойлу дугайында чугаалажып көргеш болгаш бо айтырыглар талазы-биле шиитпирлерни тус-тузунда хүлээп алганы билдингир болгай.

Сессияның мурнуу чарыында СӨКП ТК-ның Пленуму болган болгаш аңаа үстүнде айтырыгларны база чугаалажып көргеш, колдуунда үүлдүг деп санааш, Дээди Советтің сессиязына чугаалажып көөру-биле киргеп болгай. Ол Пленумга СӨКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң чугаазы сессияның ажылынга кол угланыышкынны берген. Депутаттар бистер, Москвага тургаш-ла, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазын радиодан дыңнап, солунналарын ойнуудувус. Онгу беш чылдың үшкү чылының түңнелдериниң база дөртку чылында сорулгаларның талазы-биле ол чугаада тодараттынган түүлдер болгаш айтыышкыннар кижиниң сагышсеткилин ханызы-биле өөртүүшаан, моон соңгаар канчаар ажылдаза эки дээрзин бодандыра бээр болду.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязы ажыл-хөрекчи байдалга эртин, үре-түңнелдиг ажылдаан. Аңаа болган илеткелдерде болгаш сессияның хүлээп алган документилеринде бистің Төрээн чуртувустуң 1979 чылда социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары, саң-хөө курлавырларының үнер дестери, чарыгдаар түүлдери тодараттынган. Планның болгаш бюджеттиң кандыг-даа түүлүн ап көөр болзувусса, олар чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн улам быжыглаарынче, совет кижилериниң амыдыралының, культуразының деңнелин улам бедидеринче угланган болуп турар-дыр.

1979 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планында көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле көрдүүгей түүлдер, Күрүне бюджединде бо адырга тускайлан турар акша-хөреңгилер совет көдээниң ажыл-ишчилерин өөртүп, улам сорук кирбишаан, улам бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг болгаш ажыктыг кылдыр ажылдаарын хүлээндирип турар. Ыйчангаш бо чылды чедишкинниг доозары, келир чылдың планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседири бистің кижи бүрүзүстүң хүлээлгевис. Малчыннар бистерге бо сорулганы боттандырарының чугула магадылалы 1978-79 чылдарның кыжынында иннтиниң малын хүр, менди кыштадыры, оон алыр продукцияны болгаш чаш төлду улам көвүдедири болур.

Бистің «Найырал» совхозтуң малчыннары амдыысында мал кыштагладыышкынын чорудуп турар. Бүгү маңдар кышкы турлаларында кирген. Мал кыштагладыышкынынга белеткел совхозта эрткен кышкызындан дээре болган. Мал кажаалары, малчынгарының чурттаар оран-бажыңнары колдуунда чогуур үеленде септеп кылдынган. Мал чемнинің белеткеттингени, иннти хереглелге четпес болза-даа, эрткен чылдынга бодаарга, элээн хөй белеткеттинген. Оларның элээн хөңү мал коданнарында чедиртинген болгаш сөөртүрү үргүлчүлеп турар.

Мен болум база хойжу кижи болгай мен. Коданывыста төрүүр 300 хой бар. Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураган алган бис. Эрткен чайын болгаш күзүн хоювусту эки семиртип алган бис. Амгы үеде Шаңчыда кыштаглап тур бис. Кыштаглаашкынга белеткелди эки кылып, хой, хураган кажааларын эрте-ле септеп, белеткеп алган бис. Мал чеминдеп 17 тонна сиген кыштаавыста дүжүртүнген, ам сула болгаш концентраттыг чемнерни бо хүннерде чудуруп эккээр деп турар. Хойларывыс бо чылын алды дугаар ооллаар кырган хойлар чүве. Ыйчалза-даа боттарывыстың бар арга-курлавырларывысты бодап көргеш, онгу беш чылдың дерткү чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 100 баш хураганны алыр деп хүлээлге алырын оом иштн болгаш дузалакчы надарчывыс-биле дугурушкан бис. Хөөвус декабрь сөөлзүредир төрүп эгелээр ужурлуг чүве.

Мал төрүй бээрге, малчын кижиде чай бар эвес. Ыйчангаш бодумнуң соңгукчуларым-биле ужуражылгаларны сессия бүрүзүнүң соон дарый, часкы, чайгы үелерде кылгылаан мен. Амты сессияның түңнелдериниң дугайын округтуң соңгукчуларынга чугаалап бээри-биле ужуражылгаларны чоокку үеде, хой ооллан эгелевээнде, кылыр деп бодап турар мен. Ол ужуражылгаларга сессияның хүлээп алган документилериниң, СӨКП ТК-ның Пленумунуң ужур-утказын соңгукчуларга чугаалап берип, оларның санал-онаалдарын дыңнап ап, округтуң ажыл-ишчилерин Пленумнуң болгаш сессияның шиитпирлерин күүседиринче организастап, мобилизастажыр апаар.

У. МИНЧИТ-ООЛ,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Найырал» совхозтуң хойжузу.

Хандырылганар кандыгыл?

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫЛАР

Галина Потаповна Козлова Балгазын суурда төп аш-чем магазининде 4 чыл ажыр ажылдап, коллективтің болгаш садын алыкчыларның хүндүткелин чаалап алган. 1978 чылда Галина Потаповна ажылчын кооперациязының садыгжыларының мурнуку одуруун эзлеп, ай санында-ла планныг онаалдаларын 110 хуудан кудулатпайн күүседип, садыгжылар аразында чарышка бирги черни эзлеп келген.

Планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турарын Галина Потаповна мынчаар чугаалады:—Бис, үш садыгжылар, боттарывыс эш-найыралдыг, чаңгыс кижи дөт ажылдап турар бис. Бир кижи садыглап турда, бир кижи складта үүг киргенил, ону чогуур үеэзинде барын алыр. Садын алыкчыларга эвдек болуп, - эң ылаңгыя малчыннарны бир дугаарында хандырып турар бис. Чурттакчыларны чем аймаа-биле үзүктел чок хандырар төлээде, чурттакчылардан эзт, нотаа аймаан садын алгаш, магазинге киирип, садын турар бис, ол чорук план күүседиринге база ийнгни берип турар. Кады ажылдап турар оорум: Валя Буслова, Галина Антонова эш-ооруу-биле эпнайыралдыг, садын алыкчыларга эвдек, ажылга кызымак улус. Ыйчангаш бис чыл планын декабрь 25-те күүседип шыдаар бис.

Ол-ла ажылчын кооперациязында Елена Маркеловна Заграничная— ном магазининің садыгжызы. Елена Маркеловна аңаа ажылдаандан бээр он чыл ажып турар. Бо үениң дургузунда болунуң ажылынга мергежин, чылдан чылче планныг даалгаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. Эң ылаңгыя оон ажылдап турары магазин 1978 чылдың иннги, үшкү кварталдарында чүгле Таңды районуң эвес, харын-даа республиканың ном садыгларының аразында чарышка бирги черни чаалап ап келген.

Елена Маркеловнаның чонга эвдиг-эзлдээн, оон келген улустарга номнарның дугайын тайылбырлап берип турарын, улустуң назы-харынга таарыштыр, өөредилгезинге хамаарыштыр номнарны тайылбырлап берип турарынга өөрөөн садын алыкчылардан мактадың сөстерин хүнүүл дыңнап болур. Елена Маркеловна номнарга ынак. Номнарны тайылбырлап билир, ынчангаш ол садын алыкчыларының хүндүткелин чаалап алган.

М. СУНДУЙ.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжы Е. М. Заграничная садын алыкчылар-биле.

Авторнуң фотозу.

БҮЗҮРЕЛДИГЛЕР

«Хемчик» совхозтуң ийи дугаар хойжу бригадазында 7 муң ажыг хой бар. Чурумалдыг Ак-Хемниң уунунда бригаданың төвүн турган. Аңаа дүүш эртип турда чеде бердивис. Ол хүн ук бригаданың хойжулары эзлчеглиг зооветөөредилге кичээлин чаа-ла дооскан болду. Чамдык кижилер чунар-бажыңнаан, өскелери боттарының ажыл-хөрээн кылып ап турлар. Эжиниң аксында «СӨКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырга боттандыраалыңар!» деп лозунну болгаш кыштаглаашкынны чедишкиннинг эртпирер дугайында кыйгырыгларны бижип аскылаан кызыл-булуңче кире бердивис. Ооң ишти чылыг, чырык, арыг-силиг, сандөйларны болгаш столду таарыштыр салгылаан болду. Ханаларда «Малчыннар булуңу», «Бригаданың хойжуларының көргүзүү» дээш оон-даа өске көргүзүүлерни аскылаан. Стол кырында номнар болгаш журналдарны чыскаай салгылап каан болду. Бо бүгүнү кижи көргеш, малчынларга таарыштыр дерип каастаан ёзулуг кызыл-булуң дээрзин дораан эскерер. Мону совхозта парткомуң, комсомол комитединиң, хөрээженнер чөвүлелиниң каттышкан планы-биле кылган. Чунар-бажыңны болгаш кызыл-булуңну малчыннар боттары эзлчежип изидир одап турар, а одаар үүл-биле совхозтан хандырган.

Бо чылгы кыштаглаашкынга белеткел кайы хире болганын бригадир Чакын Сотпаевич Салчак мынчаар чугаалады:

— Кыштаглаашкынга эки белеткел—мал ажылынга чедишкиннерниң үндезини дээрзин моон мурнунда чылдарның дуржулгазы бистерни өөреткен. Эрткен 1977-78 чылдың кыжынга эки белеткенгенивистің түңнелинде бистің совхоз кыштаглаашкын талазы-биле республикага чарлаан социалистиг чарышка ийи удаа бирги черни ап, Кызыл тукту тудуп турар бис. Бо чылын база улам сорук кирип, социалистиг чарышты калбарткаш, белеткелди чедишкиннинг дооскан бис. Ам кыштаг бүрүзүнде 10-дан эвээш эвес тонна сиген, саваң чедиртинген, бригадада бир автомашина болгаш суг сөөртүр машинаны доктаамал быжыглаан, ажылыште улуг бергедээшкиннер амдыызында чок, оон дугайын чаа болган хуралга чугаалаштыбыс. Амгы үеде хар чогундан суг талазы-биле чамдык бергедээшкиннер бардаа болза, ону өөріүрүн үзүктелдирбээн. Ак-Хемге бо чылын чаъс база эвээш болганы-биле зът-сигеннің үнүкү кызыы. Ону барымдаалааш, малчыннар одар-белчиирни камнап, чамдык хойларга немелде чемнерни берип эгелээн. Малчыннарның ажыл-ижинде улуг шылгалда—хой ооллаашкыны чамдык коданнарда эгелээн. Бригада төвүнде кыштап турар хойжу Салчак Бадыргының коданында 20 ажыг хой ооллаакан, оларны аңгы чемгерип турар болду.

— Хой ооллаакан соонда, ону беш хонук иштинде аңгы чемгергеш, кадат хоюнче киирип турар бис—деп, бригадир Ч. Салчак чугаалады.

Мурнакчы хойжу, республиканың ам болур партия конференциязының делегады Серин Марбуевич Саяан чаа болган кичээлге чүүү чугаалашканын сонуургап айтыра бердивис.

— СӨКП ТК-ның чоокта чаа болган ноябрь Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын совхозта кол мал эмчизи Монгүш Монгүн-оол таныштырды. Ук Пленумнуң материалдары-биле мен солундан база танышкан кижи мен. Бо талазы-биле бодумнуң саналонаалымны база чугаалаадым. Оон аңгыда, кыштаглаашкынны чедишкиннинг эртпирер-биле сорулгаларывысты база чугаалаштывыс—деп, ол чугаалай-дыр.

Хойжу Серин Саяа бо чылын хойдан хураган, дүк алыр планын ажыр күүсеткен, а ам чаа чылда төрүүр чүс баш хойдан 104 хураганы алырын хүлээнген болду.

Ак-Хем бригадазының хойжулары эртип турар чылда эки ажылдап, бригада чүс баш төрүүр хойга онааштыр 86 хураганы ап, дүк планын күүсеткен. Эң ылаңгыя хойжулар Саяа Серин, Саяа Менгир-оол, Хомушку Эрес-оол олар чүс хойга онааштыр 100-тен 107 чедир хураганнарны камгалап алганнар.

Бистің бригаданың хойжулары келир чылын төрүүр чүс хойдан 90-дан өрү хураганнарны камгалап алырын хүлээнген, ол сөзүвүске ээ болуп шыдаарывыстың бүгүде аргалары бар—деп, бригадир Ч. Салчак түңнелинде чугаалады.

Х. МОНГУШ.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИРЕР

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң парткому, ажылчын болгаш комсомол комитеттери, совхозтуң дирекциязы СӨКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының онгу сессиязының материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырары-биле график өзугаар ажылдап турар.

Агитквартиралар, ферма болгаш бригада төптеринде пропагандистерни, лекторларны, агитаторларны, иннтизи-биле 50 ажыг кижини быжыглаан. Ажылдың чорун турар байдалын, шынарын хынаары-биле тускай комиссияны тургускан. Бо ажылда № 1 хойжу бригадада профэвилел комитединиң даргазы Т. Опаа, № 3 хойжу бригаданың бригадири Н. Базыр, эмчи Р. Кенден, башкы Я. Шаңнаа, хөрээженнер чөвүлелиниң кежигүнү Д. Эзир болгаш өскелер-даа эки түңнелдиг ажылдап турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР ДЭЭШ

ЛАТВИ ССР. Лиепаның галантерея комбинадының коллективи беш чылдың үшкү чылын чедишкиннинг доозуп турар. Беш чыл эгезинден бээр пландан ажыр 175 миллион рубльдің продукциязын сайгарган. Бүдүрүлгениң ажылчыннары боттарының аргаларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 20 миллион рубльдің продукциязын сайгарарын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: аргыага негиинде.

У. ПАЖЕНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

«Шынга» харыы

КЕЛИР ЧЫЛЫН БҮДЕР

Улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы С. Сединиң бижээни:

Бо суурнуң чонунуң газ ажыглавайн турарының дугайында авторнуң бижип турары шын. Газ балоннары шыгжаар тускай склад чогундан, ол чугула айтырыг шиитпирлеттинмейн келген. «Кызыгаар» совхозтуң дирекциязы 1979 чылда газ балоннары шыгжаар тускай складты кылырын планнаан. Чоннуң газ-биле хандырылгазының айтырыы келир чылын шиитпираеттинер.

«Кызыгаар» совхозтуң төвүнде чурттакчы чонну газ-биле хандырбайн турар. Аңаа келген 50 ажыг газ плиталарын ажыглаар туржук, өскөнкен чызарын шүгүмчүлээн чагаа бо чылдың февральда үнгеп № 42 «Шын» солунга парлаттынган.

Эртем болгаш техника

ЧАҢНЫКТЫ ЧААЖЫКТЫРАРЫ

Бистиң чуртувуста эң ырак хемчээлдерге электри дамчыдылгазының доктаамал токтуң 1500 муң вольт бага өскерлер токтун 1150 муң вольт күжеңнишкининиң шугуунуга дериг-херектелдериниң бүдүрүлгезин эгелээн. Ол техниканы шингээдип алырынга болгаш моон соңгаар ол талазы-биле эртем ажылдарын улам ханыладырынга тускай шенелде комплекизин Запорожье хоорайда кылып турускан.

Электри тогунуң дажыг суг дег шаныг агымын ажылдап үндүрүп турар турбо болгаш гидро-генераторлар кайгамчык дүрген дөзскиниг турар. Ол энергия хоорай, суурларга, фабрака, заводларга, мал фермаларынга, квартираларга четкижеге чедир чүс-чүс; а чаңныкта муң-муң километрге эртер. Ол ырак орукка электри тогу бодунуң «ужаралрын» эртер. Аңаа күженнишкин өскертир тускай техника дузалаар.

Бистиң чуртувуста бүдүрүп үндүрүп турар бүгү трансформаторларның барык чарты «Запорожтрансформатор» үлетпүр каттыжышкынынга онаажыр. Запорожчулар амыдырал техниказынга 2—3 килограмм хире деңзилиг моторлардан үлетпүрге каш чүс тонна чедир деңзилиг күчүтеннери —нийтизи-биле чүс хире хевириниң электрилиг машиналарын кылып турар. Ынчаңгаш мында делегейде эң улуг болур шевелде шолуп турускан чылдагаанны ол.

...Бо бажыңның иштинге футбол шолу чайлыг сынар: узуну 144 метр, дооразы 60 м. Талыгыр—20 каттыг бажың хире бедикте көвүрүг кран. Трансформатор тудуушкынының Бүгү-эвилел институдунуң күжениг трансформаторларының база улуг күженнишкининг дериг-херектелдериниң чаа хевирлерин шенээр улуг залында турарыныс бо.

— Залдың хемчээлдерин шевелделер үезинде тывылдырар болгаш ажыглаар күженнишкиннерге хамаарыштыр агаарлыг токка удур бижыныга дүүштүр санап турускан — деп, институтуң улуг вольтулуг шинчиледдер киллиниин эргелекчиг техника эртемнериниг кайдыдады Захар Белецкий чугаалады.

Маңаа эң улуг күженнишкиннерге санаттынган 500 тонна чедир деңзилиг янзы-бүрү дериг-херектелдерни шенеп болур. Оларны борта чедирер кылдыр тускай демир-орук шугумун эрттирген. Ынчаарга 125 тонна чедир деңзилиг херектелдерни көвүрүглүг краниниң дузазы-биле бажыңның кайыдаа кезээнге чедирип ал болур. Оон улуг деңзилиг техниканы дажыглаарынга аар дүк көдүрер тускай тургузуг бар.

Бажыңны бүгү талазыдан элюминий камгалал-биле эпчыдаан. Ону ынчаар кылган ужуру болза өскээртей электрилиг салдарлар шевелдерге капсырлаңнаазын дээш база шевелдер чоок кажы дериг-херектелдерге радис-теле хүлээн алыышкынга шаптыктар болдурбазын дээш ынчалган.

Трансформаторларның, улуг вольтулуг херектелдериниң ток эрттирбес кезектери ажылбыру алаан хөй салдарларга алдын турар. Электрилиг шөл доктаамал салдарлыг, токту үзүп, катап тудуштурары онон, чүс-чүс катап боттаныр. Ол үеде, кыска-даа хуусаада болза, күженнишкин ажок үлгадыр. Электри дамчыдылгазының агаар шугуларының ток дамчытпас кезектериниң эң айыылдыг дайзыны болза чаңнык электриэ болур. Токтуң шыдалының улам улгатканы, дериг-херектелдериниң хемчээлинің өскеннибиле оларны ажыглаының дүрүмнери база нарыыдап орар. А ток эрттирбес кезектерни математика аргазы-биле санап кылып алыры берге, ынчаңгаш оларны колдуунда шенеп турган, эң таарымчалыг, быжыг кылдыр кылып ап болур. Хөй янзы хевирлерин ылап шенеп, материалдарын солуп турган, шилип алыр апаар.

Дериг - херектелдериниң ажыглалга кандыг апаарын шенеп көөрүгге херектиг бүгү үүлдер комплексте бар. Чижээлээрге, кыска хуусаада 2,4 миллиондан 7,2 миллион чедир вольт күженнишкинин берилтер генераторлар электри четкизинге азы подстанцияның чаңныг камгалалынга чаңныг дүшкенин дозевилеп шенээринге херектиг.

Шевелде комплекизинге шүүлеп (агаар чок) байдалга ажылдаар трансформаторларның ажылдаарын ынаан эгелээн. Оон ток эрттирбес кезектериниг минералдыг үс сиңирген удазынналчак целлюлозаны ажыглаан. Үс сиңиреринің мурнунда целлюлозаның аразында хостардан агаарны, шыкты үндүр сордуруп каалтар. Бичин-даа агаар, шык артар болза, долу вакуум тургустунмас. Ынчаңгаш хемчээлиниң болгаш технологтуг өскүүлериниң талазы-биле онзагай аппаратарны мында турускан. 500 кубометр шикар черге монгун-суунуң чагызының үстүк миллиметринге деңнежир базыныкынны олар турган. Ол хире улуг хемчээлге ындыг ханы шүүлеп байдалды турускананың чижээ ховар.

Бо онзагай шевелде комплекизин тудуп турускананың экономиктиг ажыы кайы хирел? Захар Белецкий оон чамдыызын көргүзүп турар ийи сапны адалы. Бүдүрүп үндүрүп турар трансформаторларның дериглерин шенээнинден улус ажылагыйы чылда-ла 1,5 миллион рубльди камнап алыр. А эң белик күженнишкининг токтун техниказын келир үеге ажылдан кылып турары. ону дүрген ажыглалга киирип турары чуртка 5,5 миллион рубльди камнап бээр.

1977 чылда Запорожьениң улуг вольтулуг шевелде комплекизинге, онзагай ужурдузалыг тудуг деп көргеш, үлетпүр тудуунуң талазы-биле СССР-ниң Күрүне шаңналын тывыскан.

Михаил ГЛУХОВСКИЙ.
(ПМА)

Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегады ажылдап эгелээн

ЧУРТТУҢ ЭЛЕКТРИЛИГ СЫЛДЫЗЫ

Чаа тургустунган электростанция бүрүү чуртун экономиказынга чугула болуушкун болур, ол дээрге, оон чоок-кавызынга улуг-улуг бүдүрүлгелер, чаа-чаа хөрээлер тургустунар дээни ол. Ынчалза-даа гидротудугжуларның Саян-Шушенск ГЭС-тиң бирги агрегадын ажылдадын эгелээри онзагай болуушкун: чуртта эң улуг күчүлүг бо электростанция совет энергетиктериниң Волховуң болгаш Днепрниң, Волганың болгаш Каманың, Красноярскиниң болгаш Братскиниң гидростанцияларындан чыгдынган бүгү аргадуржулгазы-биле туттунган.

Саяншарда 6,4 миллион киловатт күчүлүг бо ГЭС Красноярск крайның мурнуу талазында тургустунуп турар Саянның девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң энергетиктиг чүрээ, эң чаа агрегаттар болгаш дериг-херектелдер-биле хандыртынган. Ында кылыр ажылдың хемчээли база улуг: плотинаже 10 миллион кубометр бетонну кудар. А тудугнуң шолуп Енисейниң Кара кызаазының хаяларын дескиниг алган. Толевилекчилерниг, энергомашина тудугжуларының, гидротудугжуларның ажылын ол бүгү улам варыыдаткан.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тургузукчуларының Ленинградтың күш-ажылчы коллективтериниң инициативазы-биле, эгелээн эртем-техниктиг чогаадыкчы кады ажылдажылгазы ол бергелерни ажыг артериниң дүүгүүрү болган. Ам ол чогаадыкчы кады ажылдажылга он-он бүдүрүлгелерни каттыштырган, эш Л. И. Брежневтиң Сибирьчин болган Ыраккы Чоч чүктүң районнарына чоралының Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының чаа хевиринче шилчээн.

Ол кады ажылдажылганың ужур-дузазын чугаалап бээрин оон кирижкилериниң СЭТА-ның корреспондентилери телетайп дамчыштыр дилээн.

Аппаратта— Саян-Шушенск ГЭС-тиң монтажчылар бригадири В. Демиденко:

— Саянның бирги гидротурбиназының ажылчын дуруюй эптеп тургузар аас-кежин бистиң коллективке таварыштыы. «Ленинградтың металл заводу» каттыжышкында бо агрегатты кылган В. Антоновтуң бригазазынга чордувус. Бистиң ажыттыыска ол улуг дуза болду. Турбинаның хөй-хөй чаа үүлдерин, ону эптээрин улам хандыр өөренип алдыыс. Дериг-херектелдериниң шыпары кончуг эки, ынчалза-даа бистиң чамдык саналдарывысты Ленинградчылар бүдүрүлге үезинде дораан ажылдап шингээткен. Ындыг чогаадыкчы кады ажылдажылга ГЭС-тиң бирги агрегадын хуусаа бетинде эптээринге дузалаан. Ол агрегатты хуусаа бетинде ажылдадыры чиик ортектиг хөй электроэнергияны өскей ажылдап кылырынга дузалаар. Мунмун километр черлерден келген үс-үс кижилериниг демниг ажылының аас-кежин бистиң коллективке таварыштыы. «Ленинградтың металл заводу» каттыжышкында бо агрегатты кылган В. Антоновтуң бригазазынга чордувус. Бистиң ажыттыыска ол улуг дуза болду. Турбинаның хөй-хөй чаа үүлдерин, ону эптээрин улам хандыр өөренип алдыыс. Дериг-херектелдериниң шыпары кончуг эки, ынчалза-даа бистиң чамдык саналдарывысты Ленинградчылар бүдүрүлге үезинде дораан ажылдап шингээткен. Ындыг чогаадыкчы кады ажылдажылга ГЭС-тиң бирги агрегадын хуусаа бетинде эптээринге дузалаан. Ол агрегатты хуусаа бетинде ажылдадыры чиик ортектиг хөй электроэнергияны өскей ажылдап кылырынга дузалаар. Мунмун километр черлерден келген үс-үс кижилериниг демниг ажылының аас-кежин бистиң коллективке таварыштыы.

Телетайп база катап ажылдап эгеледи. Аппаратта— Зуевтиң энергомеханика заводунда слесарь-чыыкчылар бригадири П. Петрин:

— Кылган ажылы дөлүн мактадыры кымга өөрүнүп эвес боор. «Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунуң кижикчизинге» деп бижиктиг хүндүлел диплому биске өөрүн четтириишкининиң демдээ апаргаш. Ону оргадазыска ыраккы Сибирьдеп чорудуп бергей. Ажылывысты ылаынчы тудугда үнелеп турары биске өөрүнчүг-дүр. Чуруттун күчүлүг гидростанциязын тургузуп турар хөй-хөй коллективтериниг чогаадыкчы кады ажылдажылганына Донбасстың улуг бүдүрүлгелериниң аразында шоолуула эскертинмес бистиң заводувуска хүндүлүг рольду берген-дир. ГЭС-тиң плотиназынче эң кыска хуусаада 10 миллион кубометр бетонну кудар күчүлүг көдүртүр краннарны кылып тур бис.

Шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынга Саянның тудугжулары-биле чарыш биске дузалап турар. Мурнакчыларга шаңналдарның бирээзи—биске гидротудугжуларының тургузуп бергени «Краннарны хуусаа бетинде кылып доозары» деп вымпел. А краннарны эптеп тургузарынга болгаш ажыглаарынга эң бедик көргүзүүлерни чедип алган ГЭС энинажтарынга бистиң заводтуң вымпелин тыскып турар.

Ол бүгү чугааны СССР-ниң энергетика болгаш электрификация министрлиниң бирги оралакчызы П. П. Фалалеев түңнеди:

— Хемнин дутлаанының соонда 38 ай эрткенде, ГЭС-тиң бирги агрегадын ажылдалга киргген ындыг хижек гидротудугнуң төөгүүнге турбаан. Ол кыска хуусааның дургузуунда 3 миллионнан хөй кубометр бетонну кутканы—энергетика тудуунга рекорт-тур! Сөөлгү чылдарда бистин техниктиг аргаларывыс дыка өскен, гидробелдирлер чогаадыш тургузар талазы-биле арга-дуржулгавыс чыдынган. Ынчалза-даа 240 метр бедик плотинаны кылыры, бирээзи-ле 640 муң киловатт күчүлүг гидроагрегаттарны белеткээри, муң-муң километр черлерден турбиналарны болгаш генераторларны сөөргүп чедирери, оларны тудуг шолуунге эптеп тургузары бөгүн безин бөлөн эвес сорулгаларның бирээзи. Ынаы-бүрү айтыырларны комплекстиг шинтиргээри, улуг тудугнуң бүгү кижикчилериниң эртем-техниктат кады ажылдажылгазы оларны чогумчалыг шинтиргээринге дузалаан. Чижээлээрге, Ленинградчылар ажылдың адыр бүрүүнге-ле комплекстиг тускай бригадаларны тургускан, чаңгыларны күүседнриниң үткуштур планнарын хүлээп алган. ГЭС-тиң бирги агрегадын ажылдалга киирериниг чедир ай саныда кылыр ажылдарның графиктерин оон аайы-биле ажылдап кылган. Ынчаңгаш телевилелды, дериг-херектелдерни белеткен кылыры болгаш эптеп тургузары графиктен эрте кылдынган.

Саянны кады ажылдажылганың дуржулгазын, «Ажылчын эстафетазының» инициативазы-биле чарышты өске-даа энергетика тудугларынга ажыглаар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 ч.) Пленумунуң, СССР-ниң Дээди Совединиң бүгү сессиязының алырның мурнунга салган харыысалалыг сорулгаларын чедиштиниг күүседнриниг ол дузадаар. Келир чылын 13 миллион чыгыы киловатт-саар чаа күчүлерни ажыглалга киирерин көрдүнгей, азы 1265 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылыр.

Делегейде эң күчүлүг гидростанциялардың бирээзи Саян-Шушенск ГЭС-тың тудуунда М. П. Мащенкоуң удуртқан бригадазында кацнакчы Г. Бочков мурнакчыларның бирээзи. Ол беш чыл мурнунда комсомолчу путёвка-биле Саяннарда ажылдап келген.

ЧУРУКТА: Г. Бочков.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң мурнакчы ажылдыгларының бирээзи — Валентина Ипатова. Ол бетон заводунда В. Белобородовтуң удуртқан бригадазында эзлчег моторизи.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

ДАШТЫКЫДА

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ СТИЛИ

ПРАГА. Амгы үениң бүрүн тодаргай хевир байдалы, сайзырангай социалистиг нинтилелде болуушкунарның ханы анализи СЭКП ТК-ның Чингине секретарь, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «СЭКП-ниң идеологтуг ажылының чугула айтыр-иглары» деп чаа номуада киргей деп, ЧКП ТК-ның «Живот страны» дээр журналы бижээн.

Л. И. Брежнев ол почуда идеологтаның болгаш идеологтуг ажылдың кол аңтырыгларын бүгү талалыг өскерлер, социализм хөгжүлдезиниң амгы үе-чаазында болгаш оон төөгүлүг перспективаларын ханы анализтээн деп ук үүлде чугаалаан.

Нинтилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чаазында социалистиг идеологияның улам өзүлделиг ролюн Л. И. Брежнев бүзүреддиг көрүскен. Амгы үениң алыс утказын болгаш сол перспективаларын өлередип турар идеалар дээрге марксизм-ленинизмниң идеялары болуп туларын чаа болгаш эң чаа төөгүүнүң бүгү чорудулгазы бүзүреткей. Чогум-на харын ол идеялар бистиң үевистиң характерин тодарадып, амгы үениң социал деңнелгезиниң кол үндезини болур утланылдыкны болуунда шингээткен. Келир үе ол идеяларга хамааржыр.

Идеологияның ролю болгаш идеологтуг ажылдың ужурдузазы улам өзүп орар, чүге дээрге, нинтиледдиг идейлиг мөзү-шылар күчүзү, оон идеологтуг үнер достериниг байлаа оон эртем-техниктиг болгаш экономиктиг күжүнден дудак чок ужур-дузалыг. Ол принципиалдыг ленинчи бодал Л. И. Брежневтиң номунда амгы үениң нинтилел амыдыралының байлак тозаргай материалынга үндезилээн, ук номда дараалаштыр болгаш сайзырангайлыг киргеи. Номда өзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, идеологтуг ажылдың кол сорулгазы болза, совет кижи бүрүзүн бедик идейлиг болгаш культуралыг болур чорукка, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүгге кижизидери, арыг-силиг моральдыг болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзырангай чорукка зайчыктырары болур.

Ажылчы чоннарны патриотчу чорукка кижизидер болгаш массаларның интернационалчы медерелин база быжыглаарынга хөй күженнишкиннерни үндүрүп турар партия организацияларының ажылының байлак дуржулгазын Л. И Брежневтиң номунда бүгү талалыг үнезээн.

Эш Л. И. Брежневтың ному марксизм-ленинизмниң идеядыг байлаан чогаадыкчы ёзуиле шингээдин алырда дөзштүг дузалыг чедирип турар деп үүлде ынытқан. СЭКП-ниң идеологтуг ажыл-чорудулазының бүгү эң чугула талары ол номда киргее болгаш коммунистиг бодалының база практиктиг ажылының бүгү стилинге ажок улуг салдарын чедирип турар. Идеологтуг ажылдың ленинчи стили—чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдың стили ында бүгү талалыг илергейлеттинген.

Л. И. Брежневтиң ному — марксизм-ленинизмниң эртинезинге улуг салышкын. Ол болза эртемниг коммунизмниң теориязын болгаш практиказын байлакшыдын, ажылчы чоннарның коммунистиг ынжыжыдилгезинің талазынга ажыл-чорудулганың тодаргай программазы-биле кадрларны чепсеглеп турар.

(СЭТА).

ВСР-НИҢ ДХМ-НИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның тускайлаң чоруун болгаш девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турарын хажыдып, турар кыдат чепсектиг күштериниң болгаш шериг корабльдериниң чоңгээлерин буруу шаан турар удурлашышынны ВСР-ниң дашты-кы херектер министриниң оралакчызы Хоанг Бить Шон ХУР-нуң ВСР-де элчиниге медеглээн.

Ноябрь айда вьетнам-кыдат кызыгаарга 16 пунктуларга 66 чоңгээлер болган, аңаа иштизи-биле 1268 кыдаттар кирешкен дёп. ол дыңнаткан. Декабрьниң баштайгы күннеринде он чоңгээлёрни кылган. Кыдат самолёттар ВСР-ниң агаар делгемин өлөзи каш катап үрөй, кыдат корабльдер Вьетнамның Куанг Нинь болгаш Нгетинь можуларында девискээр суларыче шуруун кирип, вьетнам балыкчыларының ажылдаарынга шаптыктан келген. Чижээ, декабрь 9-та кыдат беш корабльдер Чан ортулукта вьетнам девискээрже шуруун киргеи. Вьетнамның балыкчы судноузун бүзөлөөн.

Үстүнде айыткан үүлдерден ангыда, Кыдаттың чагырыкчы болуктери ким-ким аар районнарже өөмелде шериглерни октап, шериг быжыглаларын, боолаар черлерни, траншеяларны болгаш онгуларны кылып турарын министриниң оралакчызы демдеглээн.

Вьетнамның сөңгу талазында кызыгаар районнарга болгаш девискээр суларга кыдат чоңгээлериниң ужуру болза Вьетнамның мурнуу-барын кызыгаарынга агрессчи дайынны чорудар ужурлуг Кампучиада Пол Пот —Иенг Сариниң ёзу-чурумун деткиринге холбашкан.

Вьетнамның тускайлаң чоруунга болгаш девискээр аайы-биле бүдүн-бүрүн турарын хажыдып. Вьетнамның айыыл чок чоруунга айыылды дирегдирип турар Кыдаттың чагырыкчы болуктериниң хөделиишкиннерин ВСР-ниң дашты-кы херектер министерствозу кылган. Кыдаттың чагырыкчы болуктери чоңгээлиг ындыг хөделиишкиннерин доп-дораан сөксаткан турарын ВСР-ниң дашты-кы херектер министерствозу неген турар деп, Хоанг Бить Шон демдеглээн.

ТОДАРГАЙ МЕДЭЭНИ БЭЭР

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тыва үндезинибиле чаартының, ажылчы чоннуң амыдыралы улам чаагайжаан.

1979 чылның январь 17-ден 24-ке чедир бистиң чуртувустуң чурттакчы чоннуң бүгү-эвилел чизезиг болур. Ол СССР-ниң, оон иштинде Тыва АССР-ниң чурттакчы чоннуң дугайында тодаргаан сан-медээни бээр. Бо харыысалалыг ажылды организастан чоруларынга 1287 кижини, оон иштиңден 1009 санакчыны, 196 инструкторхынакчыны болгаш ону удуртур 85 кижини хаара түдар.

Санакчыларның биличи хынап, сургаал ажылын чорудуп турган, оларның белеткелин декабрь айда доозар.

Тыва АССР-не аргыжылга оруу берге черлерге, чижээ Каа-Хем районда болгаш Каа-Хем бажында турар 8 суурларга чизези 1978 чылның август 15-тен 22-ге чедир чоруткан болгаш олардан 65 кижини чизеге киргеи. Бо хүннерде, декабрь 5-тен 31-ге чедир Тожу районда Чазылар кадаа Совединиң чурттакчылыг дөрт черлериниге (Чазылар, Хамсара, Бедиг, Өлүгем) чизеги чорутқан турар. Ол ышкаш Кызыл районуң Кунгуртугда Шынаа кодээ Совединге хамааржыр чурттакчылыг черлер бүрүзүнге чизеги декабрьда доозар.

Тываның статистика эргелелиниң начальникиниң оралакчызы М. С. Овдар, РСФСР-ниң ТСЭ-ниң улуг экономизи К. С. Кутырева болгаш А. Г. Болкова олар Каа-Хем районуң чурттакчы чоннуң чизеги чорузар ажылга дузалажыры-биле ында ажылдап турар. Статистика эргелелиниң ажылдакчылары М. И. Данилова, А. Б. Нугурак олар Тожу, Кызыл районнарда ажылдан турар. Чазылар кодээ Совединге санакчылар К. К. Тажыпсын, М. М. Чылбан-оол, инструктор-хынакчы А. И. Степанова олар ажылын эзлеп шуудады бергеи.

Республикада амгы үеде ажылдан турар 117 комиссияда хөй-иштиниң 802 ажылдакчылары хаара түүтүнгеи. Чурттакчы чоннуң чизезинге хамааржыр чурттакчылыг черлер бүрүзүнге чизеги декабрьда доозар.

Республикада амгы үеде ажылдан турар 117 комиссияда хөй-иштиниң 802 ажылдакчылары хаара түүтүнгеи. Чурттакчы чоннуң чизезинге хамааржыр чурттакчылыг черлер бүрүзүнге чизеги декабрьда доозар.

Чизениг материалдары бистиң чуртувустуң чурттакчы чоннуң дугайында делегеретей медээни бээр: чоннуң санының болгаш составының, назынының, биличиниг болгаш тускай эртемниг. Совет Эвилелиниг кайы деңнеринде дугайында 351 хүрээлдарны олар эрттиргилээн.

Чизениг материалдары бистиң чуртувустуң чурттакчы чоннуң дугайында делегеретей медээни бээр: чоннуң санының болгаш составының, назынының, биличиниг болгаш тускай эртемниг. Совет Эвилелиниг кайы деңнеринде дугайында 351 хүрээлдарны олар эрттиргилээн.

Чизениг материалдары бистиң чуртувустуң чурттакчы чоннуң дугайында болгаш оонда өске солуп медээни оон алыр бис. Чурталга шолуунуң, школалар болгаш эмнелелер тудуу планнарларына, башкылар болгаш эмчилер белеткээринге, чоннуң херектелдиг барааннарын болгаш аш-чем продуктуларын планнаарынга ол сан-түүн дузалаар. Ол ышкаш ук сан-түүнүг беш чыл планының күүседнзин анализтээринге. 1981—1985 чылдарда улус ажыл-агыйының планнашкының тургузарынга ажыглаар. Ынчаңгаш хамаалы бүрүзү чоннуң чизезинге ак сеткилдии-биле киржип, чизе комиссияларынга дузалажыр ужурлуг.

Чизе солуп медээлерни берип келген. Чижээ, 1897 чылда чоннуң 15 хуузу Россияның хоорайларынга чурттап турган болза, 1977 чылда ол 82 хуу четкен.

Нинтиледдиң аңгы талазыбиле составы өскерилген. Бир эвес 1913 чылда ажылчын-ы олар эрттиргилээн. Чизе солуп медээлерни берип келген. Чижээ, 1897 чылда чоннуң 15 хуузу Россияның хоорайларынга чурттап турган болза, 1977 чылда ол 82 хуу четкен.

Нинтиледдиң аңгы талазыбиле составы өскерилген. Бир эвес 1913 чылда ажылчын-ны олар эрттиргилээн.

Ырының тывылганы

«ЧАТТЫЛГАН ДЕЛГЕМ ДАЛАЙ»

Бо ыр чеден хардан улуг назылыг. Ону 1905 чылдың революсчу хүннеринде, 1917 чылда, Ада-чурттуң Улуг дайынының үеэинде ырлажып турганнар. Ырны чөп ам-даа ырлажып турар. Ол ырның сөзү болган музыказы чоннуу деп хөй-ле чылдар дургузунда саналтының келген. Ырның авторлары билдинмес дээрзин ук ырның автору боду дыннаан.

Халашкан матрос Фёдор Сидорович Предтеча— революсчу, ол хамаары болган Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

1905 чылда Фёдор Предтеча «Одесса» деп садыг-пассажир суднозунуң матрозу турган. Ол судно бир-ле катап Одесса-Константинополь — Александрия—Дели деп маршрутту кылып чораан. Ынчан «Одесса» Кара далайны, Чер ортузунуң далайын, Суэц каналын эрткен. ...А долгандыр— Кызыл далайның суглары, шылажыр арга чок изиг, дуналгаан. Кочегар Алексей Гончаренко «Одессаның» шимчедикчизин ажылдадыр чериден ол изигге шыдаашпайн, дерин чотпушаан, палуба кырынче үнүп келген. Ынчалза-даа пароходтуң боцманы ону ол изиг черже катап-ла кирп сывырыпкан. Матросар машина салбырып аза, эрлик орааны дижирлер. Каш минута эрте бергенде, кочегар сериттенип алыр дээш катап-да палубага үнүп келгеш, медерелин оскунушкан, а удаваанда ол кочегар мөчээн.

— Ол дүне матростар кубригинге кым-даа удуваан—деп, Федор Сидорович сактып чугаалаар.— Шак ындыг таварылгага бистиң кэйвыс-даа таваржып болур турган. Хып турган лаа чанынга олуруп алгаш, шулук бижип эгелээн мен... Каш-ла шак дургузунда он беш куплеттер бижиттинген. Шулуктү бижип доскаш, эштерим матростарга номчуп берген мен. Оларның аразындан матрос Пимен Хасаненко мынча дээн: «Оолдар, Алексейнің аалында авазы манап орар. А Алексей пезинин чаңгыс-ла оглу болгай!». Ооң чугаазының соон дарый он алдыгы куплет бижиттинген. Ол карацгы, изиг, мунгаранчыг дүне, Россияның эриктериниден ырак черге ыры ынчаар тывылган. Каш айлар эрткенде, ол ырны бүгү чурт ырлажы берген. 1905 чылдың революциязының дугайында «Чангыс парус эгарып чор» деп үүлүнде В. Катаев бо ырны сураглыг матрос ыры деп бижип турар. В. Катаев-биле чоок таныш мен.

Ырының авторунуң салым-чолу кандыг болганы? 1917 чылдың Октябрьда Федор Предтеча-ны революсчу чоруу дээш тудуп хоругдааш, шерпгхову суду-биле шиндер деп барган. Ынчалза-даа суд болбайн барган. Шипткел болурунуң бүдүүзүнде революция өскүп үнген. 1918 чылдың июньда Федор Сидорович В. И. Ленинниң даалгазы-биле «Керчь» деп эмпиецке Кара далай флодунуң корабльдерин чок кылыр операцияга база киришкен. Ооң соонда Одессага петлюржилерге удур, Керчиге, Каховкага, Знаменкага Совет эрге-чагырга дээш демисежип чораан. 1924 чылда ленинчи партияның хүрээлеңинге киргеп. Ада-чурттуң Улуг дайынынга бот-тывыгыр композитор Федор Предтеча балыглаттырган, далай-биле кезээ-моңгеде байырлашкан, ооң соонда төрөөн сууру Чигприяге кээп чурттай берген.

В. ОВЧАРЕНКО.

«Шынның» анкетазы

НОМЧУКЧУГА СӨС

«Шын» солуннуң редакциязынга янзы-бүрү темаларга хөй чагаа хүннүң-не кээп турар. Редакция чыл эгезинден бээр 5500 ажыг чагааны алган. Оларның барык чартыындан хөй солунга парлаттынган. Парлалганың дайынчы шинээзин бедиринге, материалдарның дээштиин чедип алырынга номчукчунуң сөзү, сүмези улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш мооң адаанда айтырыгларны номчукчунуң кичээнгейинге бараалгаттывыс.

1. Чыл эгезинден бээр «Шынга» парлаттынган чүүлдерден кандыг материал силерге солун болгаш ажыктыг болганы?

2. Чаа чылда кандыг материалдарны, кандыг темага номчуксаар силер? Бо талазы-биле саналыңар киириңер.

3. Солуннуң кааспалга-шимелдези сеткилиңерге таарыгдыр бе?

4. Мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын чыгыдар талазы-биле кандыг темаларны, чүнү сүмелээр силер?

5. Силерниң коллективиңерде, кожаларыңарда кым деп мурнакчыны солунга чыгыдып болурул? Сүмелеңер.

6. Делегей байдалының болгаш даштыкы чурттар дугайында чүнү номчуксаар силер?

7. Солунну үнген хүнүнде ап турар силер бе? Почта чедирилгези кандыгыл, ол дугайында чүнү чугаалап болур силер?

8. Анкетаны долдургаш бисче чорударда ат, фамилияларны, ылып турар ажылыңарны, хар-назыныңарны, эртем-билиңерни, адрезиңерни долу бижиириңерни диледи-вис.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 3 бажың, «Шын» солуннуң редакциязынга.

ЙӨРӨЭТКЕН АНЫЯКТАР

Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңын ол кежээ каастаан дериг каастаан турган. Суурнуң чурттакчыларының аразында үлегерлиг өг-бүлелериниң чуруктарын залда делгээн. Өг-бүле дугайында чечен чугааларны, улуг чогаалчыларның мерген сөстерин чараштыр бижээш, хаада аскылаан. Культура бажыңының сценазында бичежек столдарны үш булуңнай салгаш, ооң кырында диригг чечектерни делгээн. Хөлүг хөгжүм база дидимиттелгеп. Бо бүгүнү келгеннер сонуургап, кижилер залды долдур эзелепкеннер.

«Өглениишкин болгаш өг-бүле» дугайында темалыг кежээни СЭКЛ Барыын-Хемчик райкомунуң хөрөөженнер өртүзүнга ажыл чорудар киллизиниң эргелекчизи И. Ш. Очур ажыткан. Сценада салдынган столдарга чаа ог-бүле тудуп турар херечилел алыр дээн аныяк оол, уруг, оларның эштери, үлегерлиг өг-бүлелериниң эзлери М., Н. Чүлдүмнер, Н., Г. Филипповтар болгаш райкүүскомунуң (ЗАГС) хамааты байдалдың актыларының бижидилгезиниң бюрозунуң эргелекчизи Д. К. Куулар, район Совединиң депутады М. С. Хертек олар база олурупкан. «Өглениишкин болгаш өг-бүле» деп темага беседаны райкүүскомпуң ажылдакчызы. ында хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы З. Д. Ооржак кылган. Беседа тодаргай сан-чурагайлар-биле байлак, бедик утка-шыныарлыг болган. Ол бистиң чуртувуста өглениириниң болгаш ог-бүленик тургустунарының капиталистиг чурттарныыдан ылгалдыын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бо бүгүнү байдыы быжыглаанын тодаргай чугаалаан.

Дараазында райкүүскомда ЗАГС эргелекчизи Д. К. Куулар чаа өглениин турар Данил Саая биле Светлана Уртак оларны өг-бүле тудар дээн күзелин барымдаалап, оларны тускай дептерге бүрүткээп. Оларның өг-бүле туткан дугайында херечилелин район Совединиң депутады, райкүүскомпуң секретары М. С. Хертек тывыскан. Өг-бүле тургускан аныяктарның эш-оорү оларга бэйыр чедиргеп.

Районда аныяктарниң өг-бүле тудар чоруу чылдың өзүп турар. Бо чылдың эрткен он айларында 204 аныяктар өг-бүле тургускан. А 496 аныяк өг-бүлеге чаш кижилер төрүттүгенинин дугайында херечилелдерин тыскыскан.

Хоочун коммунист, үлегерлиг өг-бүле ээзи Монгуш Намчылович Чүлдүм кежээниң киржикчилериниг шаанда шаада чединмес түрецги чораан Тываның арат чону ам хостут-шолаан, аас-кежиктиг, ажыл-ишчи кижилер апарганы Коммунистиг партияның сагыш салыышкынынды-дыр дээрзин чугаалааш, аңаа харыы кылдыр улам сорук киришкиниг ажылдаарын чаа бадылашкан аныяктарга чагыш, аас-кежикти күзээн.

Чаа өг-бүле тутканының херечилелин алган аныяктарның ажыл-ижи-биле дошчу таныжары артык эвес. Данил Лопсанович Саая электрик, Светлана Хомушкуевна Уртак В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың арыглаал фабриказында дериглелер машинизи. Олар кайызы-даа мурнакчы ажылчыларар. Оларның кайызында-даа ада-иелери малчыннар. Светлананың ада-иези Хомушку Уртактар районда ат-сураглыг малчыннар. Адазы Хомушку Уртак Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, авазы Серен Уртак Маадырне, Ленин орденниң эдилекчизи. «Бардык» совхозтуң Хөнделеп салбырының малчыны.

Барыын-Хемчик райкүүскомпуң ажылдакчыларының чоокта чаа организастааны «Өглениишкин болгаш өг-бүле» деп темалыг кежээни солун эрткен. Ук кежээ өг-бүленн быжыглаарынга, уругдарыгны кижизидериниг адаанинг ролюнүн улуун көргүскен. Кежээниң төнчүзүнде районнуң Культура бажыңының бот-тывыгыр артистери концерт көргүскен, улаштыр оюн-тоглаа өрэйга дээр үргүлчүлээн.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

УЖУРАЖЫЛГА ЭРТКЕН

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң төвү Хайыракан суур хүн-бүрүде улам калбартыр өзүп, чаагайжып орар. Ында кадаа Культура бажыңы чонниң кино, концерт көөр, шеткел болгаш лекция дыннаар чери. Аңаа Москваның болгаш Кызылдың база өске районнарының аалдап келген артистери оюн көргүзе бээр.

Чоокта аңаа «Тиваның аныяктары» солуннуң редактору эш М. Өлзей-оол болгаш «Улуг-Хем» солуннуң редактору эш К. Чооду оларның номчукчулар-биле ужуражылгазы болуп эрткен. Редакторлар боттарының башкарып турары солуннарының коллективтери бижикчилер-биле канчаар ажылдап турарының дугайын тодаргай чугаалааннар.

М. МАЛБЫК-ООЛ.
Хайыракан суур.

ЧОГААЛЧЫГА ТУРАСКААТКАН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы, Социалистиг Түш-ажылдың Маадыры Салчак Калбакхөрекович Токаның чогаадыкчы ажылчорудулгазынга турасскаткан кежээни эрттирген.

Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, филология эртемнериниң кандидады Д. С. Куулар улустуң чогаалчызының ажыл-чорудулгазын база чогаадыкчы ажылының дугайын чыылганнарга чугаалап берген.

С. К. Тока партияның болгаш күрүнеңиң улуг ажылын кылып турза-даа, чогаал ажылынга хандыкшып, бүгү-ле амыдыралын аңаа турасскаткан.

Хоочун партия-совет ажылдакчы чораан персоналдыг пенсионер Александр Бюрбюевич Даваа чогаалчы С. К. Токаның дугайында солун сактыышкынны чугаалап берген.

Найысылаалың чурттакчылары, шериг гарнизонунуң офицерлери, студентилер, сургуулдар, өөренгикчилер болган өске-даа кижилер кежээге киришкен.

Музейниң өске бир залында чогаалчының ажыл, амыдыралынга холбаштырган делгелгени организастаан. Тускай көзенекте оңнуктериниң болган эш-оорунуң аңаа суй бедектерин делгээнин көрүкчүлер сонуургаан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ТАНЫШКАННАР

Республиканың Пушкин аттыг библиотеказының чурт-шинчилел болгаш чечен чогаал килдизиниң библиотекары В. Оюн Кызылдың № 2 школазының үстүү классларының өөренгикчилеринге тыва чогаалчыларның 1978 чылда үнген чогаалдарының дончулалын таныштырган.

Чогаалчы С. Тамбаның «Амыргалаар», шулукчу Ч. Намзырайның «Шончалай», инженер, эгелеп чоруур чогаалчы Д. Сарыкайның «Буступмаан үүже» деп номнарының дугайында дончулал таныштырылганы өөренгикчилер улуг сонуургал-биле дыннаннар.

Чаа номнар таныштырылгазынга номнар делгелгезин база организастаан. Өөренгикчилер республиканың чогаадыкчы аныяктарының чогаалдарының бирги чыыды ному-биле база танышканнар.

А. КАЛГА-ООЛ.

ДАЙЫННЫҢ ЧАҢГЫЗЫ

Ооң бээр чартык үүс чыл ашкан, ынчалза-даа ол бөдүнүн дугайын бо-ла сагындырып кээр, чамдыкта харын ондактыг-даа уржуктар турдулаар.

...«Портовый-5» дээр довурак уаукчузу Соңгу Деинакың аксындан казып үндүрген элезинин Архангельскиниң тудугларынче машинага чүдүрүп чорудуп турган, бир-ле түвего «хара» бергеш, хынап көөрге, ол снарядка (окка) илдиге берген болган. Ажылды түр соксадып каан. Аңаа чедип келген шериг сапёрлар шак ындыг ийи снарядты база тыпканнар. Октарда бижиктерин номчуп көөрге, оларны 1918 чылда «Купер Болб» дээр англи фирмага кылган болган.

— Ол тывыштар биске чаа үүл эвес. Ындыг үүлдерни Соңгу Двина ам-даа эвээш эвести кадагалап чыдар—деп, Архангельскиниң чурт-шинчилел музейиниң директору Ю. П. Прокопьев тайылбырлаан.

«Труд» солуудан.

Кызылда туе чер үлетиүрүнүң суй белектер кылыр цеги ажыттынга-ла бир чылажып турар. Суй белектер тыва угулзалар-биле каастаттынгылаан. Угулзаларның эскизтерин цехтин чурукчузу Любовь Кузмакова чуруп турар. А цехтиң бүдүргеп продуктуларын сайгарарынга мастер Любовь Куулар улуг үүг-хуузун киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: тыва угулзалар-биле каастаттынган суй белектериниң эскизтери, сайгарылга мастери Любовь Куулар (солагай талазында) биле чурукчу Любовь Кузмакова чаа эскизти көрүп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

БҮТПЭЭН ЫНАНЫШ

Моңгун-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхоз Тываның эң ырак кыдыг булукунда туруп турарын билир болгай силер, Мерген Мергенович. Аңаа тудуг кылыры чүүцдаа бергези! Тудуг кылыр ыяш деп түве бар эвес. Ону ырак-узак черлерден сөөртүр ашаар.

«Мөген-Бүрен» совхозка чаңгыс аай төлевилел-биле ийи чаа хой кажаазын болгаш бир-бир аал ишти чурттаар ийи бажыңны тудуп бээр деп. Өвүр районда турар № 6 КМК (ооң директору эш Кошкар-оол) азаар орта, совхозтуң удуртукчулары амырай берген. «Ам-на кажаа-хораавыс, бажың-балгадывыс четчир болур-дур. Буянныг кижилер чоргулаардыр, ол КМК-ның удуртукчуларынга баш удур өөрүп четтирер ашаар»— дижип, совхозтуң удуртукчулары өөрүшкү-биле чугаалажып турган мындыг.

Ооң чүү боор, ийи кажааны, ийи бажыңны туттуруп алыр дугайында керээни совхоз дирекциязы 1978 чылдың февральда-ла чарган. Ук тудугларны ол-ла чылдың октябрь 1-де КМК совхозка акт өзүгаар хүлөөдип бээрин керээге бижээн. Тудугларның өртек-үнеан чиик эвес: 58 муң рубль. Кылыр ажылдың деги херек, чиир эттиң чаглы херек деп улустуң чугаалажыры ыыкаш, совхоз дирекциязы тудугну дүрегедири-биле баш удур аванс кылдыр 34,4 муң рубльди демги буянныг КМК-ның кассазынче шилчидип берген.

Тудуг майдан эгелээн. Баштайгы удаазында ажыл шымбай шалып чоруп турган: кажаа, бажың тудар материалдарны сөөртүп, тудугнуң бодун-даа эгелей берген мындыг. КМК-ның «шалыпкыы» тудугжулары Мазутулар шала салдынганда-ла ажыл ара соксаан: херек матералдар чок! Тудуг чери база катап ыржым апаргаан. Чай ынчаар-ла эскет чок эрте берген, күс келген. Кыштаг-хаашкынга белеткенир-ле болган. Ынчан ам совхозтуң удуртукчулары дүвүреп үнгеш: туттуруп алыр дээн кажаалары, бажыңнары кайда боор! Чүгле көңгегор хаалары бар. Хандагатыже чоруп, КМК-ның удуртукчуларын эптеп-чөптеп, ооң эртерге негеп турганы, тудугну арай боорда катап эгелеткен. Келген ажылчыннар буухаа доозарын бодаан, ажылдың ынынарынче кичээнгей салбаан. Бир кыштагны хүлөөп алыр дээш барып көөрге, кажааның ханазының аразынче хол хос эртип, дүүдүүнден дээр кестүл турар болган. Бажыңны база чедир кылбаан, аңаа-ла ат чодуп каан.

А өске бир чаа кыштагны чедир кылбайн ара казыкан. Ону кыш удур совхоз бодунуң күжү-биле кылыр үүрүргге таваржып турар. Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарының бөгө чылында черле ынчаар ажылдап болур бе? Керээге ат салып, аазаан, ону-күүсетпеске эжырбас бе? Бо айтырыгларга харыыны, Мерген Мергенович, силер-ле тыыр боор деп бодай-дыр мен. Күрүеннің акпа-хөрөнгизин ап алгаш, керээлиг ажылын бүдүрбес кижилерге чогуур хемчегни көргүзер херек.

У. ИРГИТ.

Мергелдейге чагаа

ТЫВА АССР-ниң ЧОГААЛЧЫЛАРЫ

МУРНУНДА—В. ЛУКАНОВ

Тыва АССР-ниң бирги чери дээш эртип турар маргылдаанның он, он бирги салыгдары ойнаттынган. Мастерге кандидат Н. Шишигина 4 кижи-биле хайымнаашкаш, артканнарын уткаш, амдыызында кымга-даа уттурбаан.

Маргылдаанның эге хүнүнде баштайгы аштырыышкынга таварышкан республика чемпиону В. Луканов сөөлгү оюнларда арыг удуг саанарын улаштыр алгаш, 9,5 саныг болуп, өскелерин мурнай берген.

База ол ыыкаш аныяк шыдыраачылар А. Кольчиков, В. Бузыкаев арга-дурзулгалыг ойнакчылар-биле ачыр-дачыр тутчуп, салыгларының хой кезиин үгкулаан. Бирги разрядчы В. Бузыкаев онгу салыгда Максим Монгушка уттуруп-даа, дараазында оюнда дивизочу Д. Ондарны удуп алган.

Найысылаал Кызылдың элээди ооллар аразында чемпиону А. Кольчиков—чемпионаттың киржикчилериниң эң бичези. Ол мындыг улуг маргылдаага ам ийи чыл улаштыр киржип турар. Онгу классчы А. Кольчиков, эллчеглиг оюнда Ак-Довуракты төлөөн М. Адыг-ооллу уткан.

Ол-ла салыгда А. Делгер-оол «Урожай» эки тура спорт шиптелиниң чемпиону Ө. Бегзин дүүнче бээрине албадаппан. Н. Шишигин—М. Монгуш, П. Артамонов—Ш. Монгуш оларның ужуражылгазы хайым-биле доозулган.

Он бирги салыг соонда В. Луканов—9,5, Н. Шишигин—9, В. Бузыкаев—7 саныг ап, мурнап чорун орар-лар.

Хөрөөженнер чемпионадының киржикчилери 9-салыг ойнаан. Ында Кызылдың № 7 школазының сексекласс-чызы Каролина Кунаа эзлчеттиг салыгда эмчи Д. Саттыг уткаш, 5 саныг ап, республика чемпиону Л. Соколова, Т. Хертек, Г. Ондар ыыкаш шыырак шыдыраачыларының мурнунче үнгеш. К. Кунааның соон дарый 4,5-4,5 саныгларыг Г. Ондар, Т. Сидоренко олар кел чорууп.

С. ДАНЗЫ.

Агаар

Бүгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Барын чүк угланыышкынныг хаттык дүргени секундада 1—6 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 11—16 градус соок болур.

Кызылга опзагай өскердиишкен болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 34—36, хүндүс 22—24 градус соор.

Республиканың автоорук-тарынга эртен бичс туманнаар. Оруктуң көстүрү бир километр хире черге эки-болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
11.00—«Хөгүг старттар».
10.40—Эртенги гимнастика.
11.45—«Француз дыл кичээли». Урап-чечен телефильм.
13.10—Медээлер.
13.20—16.00—Чапсар.
16.00—Медээлер.
16.15—«Сээн күш-ажылың—сээн бедиңе». Документалдыг фильмнер программазы: «Мезырга ужуражыышкын л а р», «Ынаныштыг карка», «Доктор Потапованың эмнеп турарлары».
17.10—«Номчулга чүүлдери». Дамчыдылганы филология эртемниниң доктору профессор Н. М. Сикорский чорудар.
18.00—«Сээн дугайында боор, не Волга». Музыкалыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Руль артында». Дамчыдылга.
19.10—«Кара хөрөөнүүт эвес черниң чазы». Телефильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—«Телеёж». Кочулаашкынныг журнал.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. Швецияның шилиндек командазы—ССР-ниң шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда— «Бөгүн делегейде».
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.05—Л. В. Бетховен. Фортепианога № 43 соната. Делегей конкурстарының лауреады В. Кастельский күүседир.
23.30—01.45—«Известия» солуунуң шаңналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Канаданың шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Уругларга шүлүктер».
18.45—«Новороссийскиниң легендарлыг чери». Телеочерк.
19.00—Совет Армиялың ийи дакпыр Кызыл Тук орденниг А. В. Александров аттыг ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти. Удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. А. Александров.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Космос флодунуң баштайгызы». Документалдыг фильм.
20.20—20.50—«Бистиң аалчывыс». Бүгү-россиялың болгаш делегей конкурстарының лауреады Владимир Болдыреттиң концерти.

Кино

ДЕКАБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Кардиналга удур дөрт» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эң чараш аът» 9.00, 10.40, 15.10. Киноклуб: «Кым болуруг?» 17.00, 12.30. «Дөрт мушкетёрлар» 19.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аян-чоруктар хады» 15.00, «Дан хаалары опкашкан» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бо милицияга болган» 15.00, 18.40, «Хылыштың коргудушкунунда» 16.50, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарларының 2-23-35, партийжи амыдырал болган совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кезээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47 үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2747.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфи я болгаш ном садылының талазы-биле эргелеливиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 01364.